

Дзьобань О.П.

доктор філософських наук, професор

м. Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДО ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Informative communication as difficult cultural and historical phenomenon of modern society is examined. It is rotined that social communication has system signs, proved as informatively adaptive system of informative social co-operation that lies in basis of it.

Keywords: information, communication, intercourse, informative processes, social activity.

Сьогодні ми переживаємо п'яту інформаційну революцію, пов'язану з формуванням і розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, що охоплюють всі країни й континенти, проникають в кожен будинок і впливають одночасно і на кожну людину окремо, і на величезні маси людей. Найбільш яскравий приклад такого явища і результат п'ятої революції – Інтернет. Суть цієї революції полягає в інтеграції в єдиному інформаційному просторі по всьому світу програмно-технічних засобів, засобів зв'язку і телекомунікацій, інформаційних запасів або запасів знань як єдиної інформаційної телекомунікаційної інфраструктури, в якій активно діють юридичні й фізичні особи, органи державної влади і місцевого самоврядування. У результаті неймовірно зростають швидкості і обсяги оброблюваної інформації, з'являються нові унікальні можливості виробництва, передачі й розповсюдження інформації, пошуку й отримання інформації, змінюється вигляд традиційної діяльності в цих мережах.

Проблема філософського дослідження інформаційних комунікацій пов'язана з тим, що надзвичайно динамічне і масове використання нових інформаційних технологій у сучасному суспільстві здатне кардинальним чином вплинути на систему формування соціального досвіду і на зміну глибинних механізмів, що формують самосвідомість людини. Сучасні технології, які використовуються в інформаційному обміні, не лише полегшують даний обмін, але й створюють специфічно нові умови, в яких комунікація, що розглядається як практична діяльність, провокує процеси відчуження інформації від конкретних учасників комунікативного процесу через комунікативну модифікацію інформації, створення нової системи масового, а можливо і тотального інформаційно-технологічного контролю за громадянами. Це призводить не тільки до змін в структурі суб'єкт-суб'єктних відносин спілкування, але й у суб'єкт-об'єктних відносинах комунікативної взаємодії, що, в свою чергу, призводить до змін у відношенні людини до самої себе як до особистості.

Комунікацію можна вважати необхідною й загальною умовою життєдіяльності людини і однією з фундаментальних основ існування суспільства. Тому, останнім часом інтерес до комунікації з боку представників самих різних наукових напрямів значно зріс.

Історія суспільної думки свідчить, що філософи й соціологи, політологи й культурологи, психологи й педагоги, лінгвісти й журналісти завжди в тій чи іншій мірі зверталися до проблем людського спілкування. На початку ХХ ст. термін «комунікація» був введений в широкий науковий обіг і набув свого соціального значення. Комунікацією є і безпосередня бесіда, і телепередача, і передача сигналів з супутника на Землю, і наш зовнішній вигляд тощо. Перелік цих проявів є дуже широким, тому різноманітність визначень комунікації є не випадковою.

У контексті означеної проблеми особливо важливими уявляється два аспекти використання даного поняття. По-перше, поняття комунікації застосовується, коли необхідно сказати про процес передачі інформації, який включає такі складові, як відправник повідомлення, канали, зміст, адресат, ефективність, зворотний зв'язок і деякі інші. По-друге, воно застосовується для позначення акту спілкування між людьми за допомогою передачі символів, метою якого є взаєморозуміння.

У суспільстві практично всі інформаційні процеси зазвичай позначаються терміном «соціальна комунікація» – соціально обумовлений процес міжособового й масового спілкування, в рамках якого формуються індивідуальні та групові комунікативні установки, реалізація яких відбувається в конкретних соціальних умовах за допомогою комунікативних засобів (вербальних і невербальних).

Соціальна комунікація в ході свого здійснення вирішує наступні основні задачі [1]:

- інтеграція окремих індивідів у соціальні групи й спільноти, а останніх – в єдину і цілісну систему суспільства;
- внутрішня диференціація суспільства, його складових, спільнот, соціальних організацій та інститутів;
- відокремлення й відособлення суспільства і різних груп, спільнот один від одного в процесі їх спілкування і взаємодії, що приводить до глибшого усвідомлення ними своєї специфіки, до ефективнішого виконання властивих їм функцій;
- створення передумов і основних компонентів для підготовки, ухвалення і здійснення управлінських рішень.

Соціальна комунікація ускладнюється у процесі формування та розвитку суспільства. Змінюються всі компоненти інформаційного процесу: суб'єкт, об'єкт, інформаційні канали і саме інфосередовище. Виробництво і споживання інформації стає усвідомленим і для суб'єкта, і для об'єкта. Пошуки суб'єктом і об'єктом способів найбільшого задоволення потреб приводить до осмислення законів гармонії, до появи канонів, а також нових семантичних способів взаємодії. Останнім часом коло розповсюдження інформації значно розширюється за допомогою засобів масової інформації, але це не знімає проблеми її якості.

З розвитком суспільства взаємодія ускладнюється від безпосередньої взаємодії «суб'єкт-об'єкт» до взаємодії, опосередкованої передавачем інформації: «суб'єкт – передавач – об'єкт» (таким передавачем у суспільстві може бути як технічний пристрій, так і засоби масового впливу). Наявність передавача, його характер, суть впливають і на суб'єкт, і на об'єкт. Необхідність у технічних інформаційних засобах пов'язана із завантаженістю інформаційного поля останнім часом, а людина, як приймач інформації, володіє граничною пропускнуою спроможністю і граничною здатністю зберігати інформацію.

Таким чином, на наш погляд, соціальну комунікацію можна розглядати як певну одиницю суспільства. Так, комунікація між індивідами, об'єднаними єдиною територією, шикується в численні суб'єктно-об'єктні ланцюги. Ці ланцюги за низкою параметрів вибудовуються у певні структури. Все це повинно набути форми соціокультурного простору, де існують інформаційні взаємодії [2].

Отже, є підстави стверджувати, що комунікаційні процеси у суспільстві мають стійкі системні ознаки. Система соціальної комунікації – це інформаційно-адаптивна система, в основі якої лежить інформаційна соціальна взаємодія. Розгляд такої системи можливий тільки через інформаційний підхід, що ставить на ріг кута інформацію.

Суспільство є складною соціальною системою, що включає низку підсистем і елементів, які взаємодіють між собою. Збереження цілісності системи і підтримка оптимального режиму її функціонування забезпечується в значній мірі інформаційними процесами. Власне людське існування можливе лише у з'єднанні взаємодіючих груп людей, які організують на кожен даний момент певні відносини, що склалися, вступають у ці відносини за допомогою комунікації.

Механізм існування й розвитку соціальних груп поміщений у систему людської діяльності. Взаємодії між людьми у процесі діяльності – основа формування й відтворення цих груп. Системності і цілісності соціальній комунікації додають потреби й інтереси соціальних груп, тобто сукупності людей, що володіють рисами схожості за об'єктивним положенням у суспільстві як системі.

Призначення соціальної комунікації полягає у виконанні комунікативної функції соціуму, засоби ж її реалізації є досить різними: від народних зібрань до інформаційних агентств і міжнародних організацій. Специфічність соціальної комунікації як соціального явища полягає у тому, що вона є чинником, який забезпечує взаємозв'язок людей в їх діяльності. Такий обмін – суть інформаційна взаємодія. Під останньою розуміється взаємодія людей у процесі виробництва, перетворення, передачі і споживання інформації. Інформаційна взаємодія – це вищий тип взаємодії, який відповідає соціальній (вищій) формі руху матерії.

Обмін інформацією має місце у будь-якому соціальному процесі, наскільки б далеким від традиційного розуміння комунікації він не був, оскільки інформаційною є сама культура, яка виступає як контекст. Річ у тому, що в своїй основі будь-який соціальний процес – це спільна, організовувана за допомогою комунікації, діяльність людей [3, с. 107]. Отже, в самій тканині соціального процесу завжди існує інформація про співвіднесення багатьох індивідуальних дій у

єдиному соціокультурному просторі.

Передача інформації відбувається на різних рівнях організації матерії – скрізь є комунікативний зв'язок явищ. Проте, необхідно підкреслити принципові відмінності між інформаційними процесами у суспільстві і у тваринному світі. Біологічна комунікація, на думку В.Соковніна, заснована на продукуванні акустичних, оптичних, тактильних і хімічних сигналів [4, с. 15]. В.Афанасьєв вважає, що, визнаючи за тваринами здібність до сигнальної взаємодії, не можна забувати про те, що вона у них характеризується відсутністю членороздільної мови у будь-якій з її можливих форм – звукової чи письмової знакової [5].

Система соціальної діяльності може бути представлена як взаємодія між собою, щонайменше, двох суб'єктів і умов їх діяльності. Причому, необхідно розрізняти умови взаємодії суб'єктів і умови діяльності кожного з них: умови взаємодії – це речові умови, умови діяльності кожного суб'єкта включають разом з речовими елементами також і іншого суб'єкта.

Запропонована теоретична модель соціальної діяльності в реальності завжди реалізується як конкретний вид діяльності, співвіднесений з видом соціальної комунікації. Оскільки об'єктом нашого дискурсу є соціальна комунікація, ми маємо на увазі діяльність, у процесі якої індивіди реалізують соціальні (або інформаційні) потреби, а саме: потребу у відтворенні себе як соціального суб'єкта і потребу займати певну соціальну нішу в системі інформаційної взаємодії. Ці дві потреби можуть бути визначені також і як цілі, які примушують людину діяти. Таким чином, становлення й підтримка соціальної комунікації викликає людську активність.

Оскільки суб'єкт існує серед інших суб'єктів, і не просто існує, а завдяки об'єктивно-орієнтованим діям прагне зайняти певне соціальне місце, то можна сказати, що в перетині численних процесів він активізується дією соціальної комунікації. Соціальне положення суб'єкта, кінець кінцем, визначається якістю одержаного в цьому процесі часу – як цінності, фактично соціальної реалізованості суб'єкта.

Характер діяльності значною мірою визначає соціальну комунікацію, при цьому об'єм і якісні параметри використовуваної інформації відрізнятимуться. Так, не всяка діяльність вимагає генерування або пошуку істотно нової інформації, це може виявитися згубним для стабільних соціальних диспозицій. Але й відсутність у суб'єкта нової інформації може призвести до втрати займаної соціальної ніші.

Послідовний ланцюг традиційних дій складає процедуру діяльності, вони виконуються за певним стереотипом або шаблоном і фактично доводяться до автоматизму. Інформація тут як би втрачає своє значення і стає іманентною діяльності, а точніше, вона переходить в алгоритм дії, в його структуру, перетворюючись на технологію. Отже, існують підстави стверджувати, що соціальна комунікація володіє деякою технологією і алгоритмом. Оперативна інформація тим самим набуває якості структурної, присутньої в об'єктивованому вигляді як набір стандартизованих дій. Це свідчить про отримання суб'єктом відповідної соціальної ніші. Але зміна умов, що приводять до виникнення нових цілей або зниження ефективності традиційно ухвалюваних рішень, робить наявну інформацію недостатньою. Виникла ситуація може бути охарактеризована як стан інформаційного дефіциту, вона стимулює потребу в інформації, прагнення до задоволення якої викликає прояв активності у пошуку нових, раніше не використовуваних інформаційних блоків. Слід зазначити, що в цілому відхилення від мети є джерелом активності системи, що, безумовно, впливає на комунікацію між соціумами.

Логічно припустити, що процес спілкування є таким, що пов'язує відносини й діяльність. Здійснення функцій спілкування забезпечує наявне буття соціальної діяльності і соціальних відносин. Зміст соціальної комунікації залежить від параметрів інформації, циркулюючої в процесі соціальної взаємодії, а також умов інформаційної взаємодії.

До найбільш важливих параметрів і умов доцільно віднести: обсяги (необхідна кількість інформації), якість (відповідність базовому факту – у разі, коли може бути встановлена дана відповідність), доступність (можливість отримання інформації для задоволення потреб), різноманітність джерел інформації (можливість зіставлення з іншою інформацією або аналогічною з інших джерел). Значення цих параметрів виразніше виявляється у парному угрупованні: отримання необхідного обсягу інформації значною мірою пов'язане з можливістю доступу до інформаційних блоків, якість інформації встановлюється в процесі її верифікації.

Людина відчуває потребу у спілкуванні, у постійному обміні інформацією, в емоційній взаємодії. Комунікація і є найважливішою формою культурного спілкування, вона є необхідним

обміном життєвою інформацією між людьми, що здійснюється цілеспрямовано і побудована на принципі вибірковості.

У наш час соціальна комунікація починає набувати абсолютно іншого характеру. Багато людей вступають у нові відносини, майже не контрольовані суспільством. Наступає технологічна революція, з'являються нові високі технології: цифрове віщання, комп'ютерні мережі, інтерактивне телебачення. У результаті поєднання комп'ютерних мереж з телебаченням створюється «техносфера», що абсолютно змінює систему людських відносин, людина отримує в дар від техніки певну (хоча здебільшого й досить сумнівну) соціальну й особисту незалежність і духовну свободу.

Аналіз місця й ролі інформаційно-комунікаційних технологій у соціальних відносинах в сучасній Україні свідчить, що розвиток моделей інформаційно-комунікаційних технологій в 90-і роки (часи становлення української державності) був багато в чому детермінований процесами глобального транзиту варіантів інституціалізації сфери суспільних відносин. Розвиток шляхом технократичної медіатизації (з допомогою тільки програмно-технічних засобів і інформаційно-комунікаційних технологій, симуляцій), модифікацій інформації або перетворення її в зону владно-дисциплінарного контролю робить вельми проблематичним розвиток інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту інституціалізації сфери суспільних відносин, як засобу забезпечення інформаційної безпеки і створення позитивної репутації України на міжнародній арені.

Отже, поняття інформаційна комунікація – складний культурно-історичний феномен, за яким легко вгадуються ті або інші суспільні потреби, світоглядні принципи й ціннісні орієнтації, що дозволяє визначити інформаційно-комунікаційні технології як соціально обумовлену сукупність інтегрованих прийомів і методів інформаційно-комунікативної дії, технічних і програмних засобів, які використовуються в процесі обміну продуктами матеріальної й духовної діяльності і взаємодії між індивідами, соціальними прошарками і групами, з метою збору, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації для регуляції й управління процесами життєдіяльності.

Соціальна комунікація, що здійснюється між соціальними спільнотами й індивідами як представниками цих спільнот, реалізується за допомогою інформаційної взаємодії у процесі циркуляції оперативної інформації й фіксується у структурній інформації, що об'єктивувалася. Суб'єктивованою формою інформаційної взаємодії виступають діяльність і відносини.

У сучасному світі бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, методів інформаційних впливів багато що залежить як від суб'єктів інформаційно-комунікативної дії, так і від характеру соціальних відносин між цими суб'єктами.

Діяльність суб'єктів інформування в сучасному світі зрештою визначатиметься соціальними чинниками. Шляхи розвитку інформатизації суспільства виявляються пов'язаними з труднощами і чреваті конфліктами, але ці конфлікти зазвичай породжені не тільки технічними проблемами інформатизації або комунікації. Це, перш за все, проблеми самого суспільства і для їх вирішення необхідними є зусилля у соціальній сфері.

Список використаних джерел та літератури:

1. *Дзьобань О.П.* Філософія інформаційних комунікацій: Монографія. – Харків: Майдан, 2012. – 224 с.
2. *Слющинський Б.В.* Міжкультурна комунікація в багатонаціональному регіоні України: Автореф. дис. ... докт. соціол. наук: 22.00.04. – К., 2010. – 29 с.
3. *Назаров М.М.* Массовая коммуникация и общество. Введение в теорию и исследования. – М.: «Аванти плюс», 2003. – 428 с.
4. *Соковнин В.М.* О природе человеческого общения (Опыт философского анализа). – Изд. 2-е, испр. и доп. – Фрунзе: Мектеп, 1974. – 147 с.
5. *Афанасьев В.Г.* Социальная информация и управление обществом. – М.: Политиздат, 1975. – 408 с.